

УДК 793.3:7.077 – 053.5(477)

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИТЯЧОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО АМАТОРСТВА

Благова Тетяна Олександрівна

м.Полтава

У статті досліджено розвиток змісту дитячого хореографічного аматорства у системі художньої самодіяльності в Україні в історико-педагогічному контексті. Визначено основні тенденції, форми організації, завдання, змістовий компонент загальної хореографічної підготовки дітей та підлітків в умовах дозвілєвої діяльності. Проаналізовано навчально-методичне забезпечення дитячої аматорської танцювальної творчості (на основі теоретичних праць та методичних розробок відомих педагогів-хореографів, балетмейстерів, методистів з хореографічного жанру).

Ключові слова. Дитяче хореографічне аматорство, хореографія, хореографічна художня самодіяльність, дитяча танцювальна творчість, хореографічна підготовка, дитячі самодіяльні танцювальні колективи, система позашкільної освіти.

Постановка проблеми. Дитяче танцювальне аматорство – популярний жанр непрофесійної художньої діяльності – є початковою і невід'ємною ланкою у системі неперервної хореографічної освіти, спрямованою на самореалізацію і самовдосконалення дітей та молоді у вільний час, гармонійний духовний та фізичний їх розвиток, а також задоволення потреб у творчій діяльності. Багатожанровість і масовість дитячого хореографічного аматорства в умовах

сьогодення зумовлює його функціонування у різноманітних формах організації: гуртках, студіях, ансамблях, танцювальних творчих об'єднаннях позашкільних закладів, авторських школах, школах естетичного виховання, цілісних мистецьких навчально-виховних комплексах тощо.

Аналіз актуальних досліджень. Різні аспекти розвитку хореографічної самодіяльності у контексті проблематики хореографічної освіти і культури в Україні досліджено у працях Г.Боримської, К.Василенка, Н.Горбатової, А.Гуменюка, О.Касьянової, С.Легкої, О.Мерлянової, Т.Павлюк, В.Пастух, А.Підлипської, Т.Пуртової, А.Сокольської, Ю.Станішевського, В.Уральської та ін. Змістовий компонент хореографічної роботи з дітьми на різних історико-педагогічних етапах розкрито у працях І.Антипової, А.Белікової, Г.Березової, Л.Богаткової, М.Боголюбської, Л.Бондаренко, К.Василенка, В.Верховинця, Ю.Громова, С.Забредовського, Є.Конорової, В.Константиновського, Т.Кутасової, А.Тараканової, Т.Ткаченко, Л.Цветкової та ін. Функціонування дитячого хореографічного аматорства в умовах сьогодення є предметом дослідження теоретиків і практиків Л.Андрусенко, О.Бурлі, Ю.Гончаренко, С.Зубатова, В.Кирилюк, Б.Колногузенка, Т.Луговенко, О.Мартиненко, П.Фриза та ін. Однак, на сучасному етапі бракує теоретичних досліджень, які б розкривали особливості формування змісту педагогічного процесу в дитячих

аматорських хореографічних колективах різних видів на різних історичних етапах, що зумовлює актуальність обраної теми.

Отже, **метою статті** є дослідження розвитку змісту дитячого хореографічного аматорства як складової художньої самодіяльної творчості в Україні впродовж ХХ ст., проаналізовано навчально-методичне забезпечення дитячої аматорської танцювальної творчості (на прикладі теоретичних праць та методичних розробок відомих педагогів-хореографів, балетмейстерів, методистів з хореографічного жанру), узагальнено їх позитивний досвід у галузі дитячої аматорської хореографічної підготовки.

Виклад основного матеріалу. У наукових дослідженнях дефініція «аматорське мистецтво» визначається як «форма непрофесійної художньої діяльності, що здійснюється широкими групами населення у сфері дозвілля з метою творчої самореалізації, засвоєння художньої культури суспільства і власної творчості» [7, с.35]. У контексті нашого дослідження дитяче хореографічне аматорство вважаємо невід'ємною складовою хореографічної освіти, що характеризується масовістю, організованістю, чітко визначеною структурою, змістовим наповненням, професійністю у керівництві і функціонує в діяльності танцювальних колективів різних жанрів. У свою чергу, терміном «аматорський дитячий хореографічний колектив» визначаємо педагогічно керовану систему, яка функціонує в умовах вільного часу дітей з метою їх виховання шляхом залучення до активної творчої практики.

Аналіз генези дитячого хореографічного аматорства дозволяє констатувати, що впродовж досліджуваного періоду воно функціонувало у різних організаційних формах, підпорядковуючись загальним тенденціям розвитку культурно-мистецьких процесів і суспільно-політичним чинникам.

У перші десятиліття ХХ ст. хореографічний жанр у системі позашкільної освіти, у порівнянні з іншими формами аматорства, розвивався досить уповільнено, у зв'язку із майже повною відсутністю його нормативного і навчально-методичного забезпечення та недостатністю кваліфікованих педагогів. Основними формами організації загальної хореографічної підготовки були аматорські танцювальні гуртки, студії, де втілювалися авторські методики популярних хореографічних шкіл, переважно західноєвропейських. Фактично ідеологічною установкою тогочасної системи позашкільної освіти стала концепція виховання дітей засобами «художнього руху». Її сутність полягала у залученні до основ хореографічного мистецтва широкої дитячої аудиторії з метою формування гармонійно розвиненої та фізично досконалої особистості. Хореографічне виховання здебільшого вважалося складовою фізичної підготовки підліткового покоління і часто ототожнювалося із заняттями ритмікою, ритмопластикою, гімнастикою, акробатикою [4, с.184-185]. У переважній більшості численних мистецьких об'єднань, студій, гуртків популяризували новаторські хореографічні системи А.Дункан, Ж.Далькроза, Ф.Дельсарта та їх послідовників. У цей період навчально-методичні праці та перші репертуарні збірки містять не лише описи популярних танців, а й передовсім узагальнюють західноєвропейський практичний досвід хореографічної роботи з дітьми та молоддю. Найбільш відомими серед них стали праці М.Бурцевої, В.Івінга, Є.Конорової, В.Окунєва, Н.Олександрової.

Водночас теоретичні засади національної хореографічної освіти були закладені видатним етнографом, композитором, хореографом В.Верховинцем. Автор першої

ґрунтовної праці з розвитку національного хореографічного мистецтва – «Теорії українського народного танцю» (1919 р.), – основою хореографічного виховання дитини педагог визначав народний танець та ігровий фольклор. Впродовж 1919-1920 рр. він викладав курс «Дитячі ігри» у Київському ІНО. Зміст дисципліни передбачав оволодіння студентами методикою проведення рухливих музичних ігор. На лекційних і практичних заняттях педагог широко використовував народні ігри та різножанрові пісні, органічно поєднані між собою. Досліджений ним, оброблений і систематизований, фольклорний хореографічний, музичний та ігровий матеріал згодом став основою репертуарно-методичного посібника «Весняночка» (1924 р.), призначеного для дітей дошкільного й молодшого шкільного віку [6, с.126-127]. Отож, важливим напрямом дитячого хореографічного аматорства майстер уважав виховання його учасників на кращих зразках національної хореографічної культури і, в цілому, залучення підліткового покоління до культурно-мистецьких надбань і традицій українського народу.

У 30-40-х рр. хореографічне аматорство характеризувалося подальшими пошуками свого розвитку і перебудовою роботи гуртків на нових ідеологічних і соціально-естетичних засадах. У діяльності дитячих самодіяльних колективів на зміну фізкультурному танцю приходить народний і класичний. У цей період спостерігається широке впровадження танцювальної самодіяльності в систему естетичного виховання дітей та підлітків, відбуваються регулярні виступи танцювальних колективів, ансамблів пісні й танцю. До керівництва хореографічною художньою самодіяльністю залучаються майстри професійної сцени [11, с.99-100]. У цей період підвищується інтерес до народної хореографічної творчості, що у свою чергу зумовлює появу гуртків народних танців. У змісті гурткової роботи передбачалося ознайомлення вихованців не лише зі зразками місцевого хореографічного фольклору, а й танцювальними композиціями братніх соціалістичних республік [3, с.172-174]. Провідне місце у змісті діяльності дитячих хореографічних гуртків позашкільних навчальних закладів відводиться народно-характерному екзерсису. У зв'язку з цим поширеною у хореографічній роботі з дітьми та підлітками стає праця А.Лопухова, А.Ширяєва, А.Бочарова «Основи характерного танцю» (1939 р.). Створена як методичний посібник для хореографічних училищ, вона, однак, слугувала основою для формування народно-сценічного екзерсису і в дитячому самодіяльному русі. Водночас були розроблені програми гуртків масового та бального танцю для учнів 1-10 класів (укл. Л.Богатикова та І.Злобіна). Хоча розвиток бальної хореографії, незважаючи на популярність західноєвропейських танцювальних зразків серед учнівської молоді, відбувався переважно всупереч офіційній позиції керівних освітніх структур.

Етапом відновлення та активізації розвитку дитячої хореографічної самодіяльності став період 50-60 х рр. ХХ ст. Зокрема, вже у перше повоєнне десятиліття суттєво зміцнів та визначився в організаційному і творчому відношенні дитячий аматорський студійний рух. Теоретичні праці та методичні розробки цього періоду висвітлювали передові питання організації та структури навчально-виховного процесу в самодіяльних хореографічних колективах. Зокрема, за визначенням І.Антипової, зміст діяльності танцювальних гуртків складався із трьох основних розділів: організаційного, навчально-виховного і постановочного. Політико-масова робота з гуртківцями передбачалася у кожному із визначених розділів і вважалася, (у зв'язку з пріоритетом ідеологічної складової у системі клубної роботи), основою

усієї творчої діяльності колективу [1, с.4]. Т.Кутасова визначала п'ять розділів роботи аматорського хореографічного колективу: виховний, навчально-тренувальний, репертуарний, суспільний, організаційний [8, с.15-16]. За навчальною програмою І.Литкіної, робота танцювального колективу мала поділятися на виховну, навчально-тренувальну, постановочну і репетиційну [10]. Знаний педагог-хореограф К.Василенко виокремив такі складові змісту хореографічно-педагогічного процесу в системі клубної роботи: політико-масову; навчально-виховну; концертну; постановочну; організаційну та культурно-масову. З метою підвищення загальнокультурного та естетичного рівня учасників ансамблю К.Василенко запровадив таку форму виховної роботи, як проведення лекцій, бесід, семінарських занять [5, с.13].

Організація педагогічного процесу в дитячих самодіяльних хореографічних колективах підпорядковувалася загальному плану навчально-виховної й постановочної роботи, який затверджувався хореографічним відділом Центрального Будинку народної творчості УРСР. Методичне забезпечення і загальне керівництво дитячої аматорської хореографічної освіти на місцях покладалося на методичні відділи будинків народної творчості, які були зобов'язані систематично організовувати навчальні семінари та курси різних рівнів. До методичної роботи з керівниками дитячих хореографічних колективів активно залучалися провідні балетмейстери республіки – К.Балог, К.Василенко, П.Вірський, Я.Чуперчук, Д.Ластівка та ін. Це сприяло зростанню професійного рівня керівників аматорських дитячих колективів та виконавської майстерності їх учасників.

Так, постійним наставником аматорських ансамблів народного танцю, балетмейстером концертних заходів республіканського значення тривалий період часу була педагог-хореограф, художній керівник Київського державного хореографічного училища Г.Березова. Зокрема, у 1977 р. нею було створено перший посібник для дитячих самодіяльних студій класичного танцю «Класичний танець у дитячих хореографічних колективах», де автором подано методичні поради щодо навчально-тренувальної і виховної роботи в дитячих балетних студіях, описано вправи класичного тренажу, вміщено також етюди та орієнтовний репертуар для занять кожного року навчання [2].

У цей період масовим тиражем видаються репертуарні збірки, що містять словесно-графічні записи танців професійних і аматорських хореографічних колективів із нотним матеріалом. Водночас активізується випуск навчально-методичної літератури, де розкривався зміст танцювальних занять з дітьми різновікових категорій, включаючи аналіз організаційних форм хореографічного виховання, особливості методики, формування репертуару. Серед таких методичних праць особливе місце посідають розробки І.Антипової, Г.Березової, Л.Богаткової, Л.Бондаренко, К.Василенка, Ю.Громова, В.Константиновського, Г.Настюкова, А.Тараканової, Т.Ткаченко, інших відомих хореографів-практиків.

Методичні праці розкривали специфіку навчально-виховної роботи з вихованцями дитячих самодіяльних колективів, особливості формування репертуару для різних вікових груп, прагнули відобразити сучасні культурно-мистецькі процеси, а також реалізувати принцип поступового ускладнення і збагачення танцювальної мови. Хореографічне мистецтво визначалося частиною загального естетичного виховання школярів, у процесі якого здійснюється розвиток художнього смаку та відбувається залучення до культурних цінностей. Важливою характеристикою науково-методичних видань зазначеного періоду вважаємо те,

що вперше особлива увага приділялася особистості керівника, педагога-балетмейстера, його ролі у хореографічній роботі з дітьми.

Із 1991 р., в умовах державної незалежності України, хореографічна творчість, залишаючись одним із популярних жанрів дитячого аматорства, стала дієвим чинником художньо-естетичного й національного виховання дітей та молоді. Навчання хореографічному мистецтву здійснюється за офіційними програмами Міністерства освіти і науки України, а також методичними розробками, авторськими програмами провідних педагогів-хореографів, балетмейстерів (М.Боголюбської, А.Каміна, Б.Колногузенка, А.Короткова, Ю.Нікітіна, А.Тараканової, Л.Цветкової та ін.).

Так, у 1993 р. Міністерством освіти і науки України було затверджено «Програму з хореографічного навчання дітей у підготовчих групах загальноосвітніх шкіл, шкіл мистецтв і позашкільних закладів України», (укладач – А. Тараканова), розраховану на викладачів хореографії загальноосвітніх шкіл, шкіл мистецтв, керівників гуртків позашкільних закладів. Програма спрямована на оволодіння хореографічними вміннями й навичками учнями молодшого шкільного віку. Автором створено також «Програму хореографічного гуртка», згідно з якою загальною метою хореографічної підготовки учнів у самодіяльних колективах визначається надання початкових умінь і навичок з хореографії, розвиток музичності, почуття ритму та надання можливості дитині самостійно впевнитись у продовженні занять цим видом мистецтва.

У 2002 р. до навчально-виховного процесу дитячих аматорських хореографічних колективів впроваджено програму з дисципліни «Класичний танець», укладачем якої стала Л.Цветкова. Вона запропонувала авторську методику вивчення основ класичного танцю у школах мистецтв, позашкільних навчальних закладах, ліцеях. У програмі чітко простежується диференційований підхід, учні поділяються на групи. Обсяг навчального матеріалу для кожної групи залежить від фізичних можливостей учнів, наявності природних здібностей та задатків.

З 2002 р. в дитячій хореографічній самодіяльності використовується також навчальна програма курсу «Народний танець», укладена В. Камінім і рекомендована Міністерством культури і мистецтв України до впровадження в практику роботи освітньо-виховних і культурно-освітніх закладів. Укладач програми створив програму, побудовану на засадах українського танцювального фольклору й розраховану на 7–8 років навчання.

У 2005 р. науково-методичним центром Міністерства освіти і науки було рекомендовано «Програми для творчих об'єднань позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів», що містять різножанрові програми хореографічної роботи з різновіковою категорією дітей та учнівської молоді в умовах додаткової освіти.

Поширеною формою організації хореографічної підготовки в умовах сучасної аматорської діяльності є структуровані цілісні позашкільні навчальні заклади, центри, авторські хореографічні школи тощо. Такі комплекси забезпечують допрофесійну художньо-естетичну підготовку дітей та учнівської молоді. Акцентуючи увагу передусім на ґрунтовній хореографічній підготовці вихованців, вони не залишають осторонь також інші види мистецької діяльності. Організаторами та керівниками таких комплексних освітніх структур в Україні стали відомі педагоги-хореографи, балетмейстери В.Вартовник, М.Коломієць, Т.Гузун та М.Гузун, А.Коротков та ін.

Так, яскравим прикладом безперервного і багаторів-

невого навчання хореографії із 1996 р. є Кіровоградський обласний загальноосвітній навчально-виховний комплекс гуманітарно-естетичного профілю – заклад, що забезпечує загальноосвітню й мистецьку (зокрема, хореографічну) підготовку своїх вихованців. Творчою лабораторією комплексу став один із відоміших хореографічних колективів «Пролісок», засновником та художнім керівником якого є Народний артист України, професор А.Коротков [9].

Серед головних принципів, які реалізують у своїй освітній діяльності комплекси, зазначаються: гуманізація та естетизація навчально-виховного процесу; індивідуальний підхід; соціокультурна відповідність; систематичність, послідовність і комплексність загальноосвітньої підготовки; профільність і професіоналізація навчання.

Висновки. Таким чином, у результаті здійсненого аналізу навчально-методичного забезпечення дитячого танцювального аматорства в Україні, (як важливої складової

неперервної хореографічної освіти), можемо зазначити, що основними завданнями педагогічної роботи із вихованцями дитячих самодіяльних хореографічних колективів, незалежно від напрямку їх діяльності, визначається всебічний і гармонійний розвиток обдарованих дітей та молоді, забезпечення сприятливих умов для розвитку дитячих обдарувань, а також практична підготовка вихованців до професійної хореографічної діяльності. В умовах сьогодення спостерігається активізація створення державних та авторських програм, розрахованих на різні типи дитячих хореографічних колективів, комплексів, шкіл, що забезпечують ґрунтовну комплексну хореографічну підготовку його учасникам. Предметом подальших наукових розвідок має стати досвід творчої і педагогічної діяльності дитячих аматорських танцювальних колективів, які функціонують у різних організаційних формах і різних жанрах, з метою збагачення теорії і практики хореографічної педагогіки.

Література та джерела

1. Антипова І.М. Танцювальний гурток у клубі: посіб. / І.М.Антипова. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Мистецтво, 1972. – 143 с.
2. Березова Г.О. Класичний танець у дитячих хореографічних колективах / Г.О.Березова. – 1-е вид. – К.: Муз. Україна, 1977. – 272 с.
3. Бахрушин Ю.А. Танец в советской школе (1917-1933 гг.) / Художественное воспитание советского школьника // Сб. статей и материалов. – отв. ред. Шацкая В.Н.: Инст. худ. воспитания АПН РСФСР. – 1947. – С.163-174
4. Благова Т.О. Історико-педагогічний аспект хореографічного виховання школярів / Т.О.Благова // Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник наукових праць / за ред. О.А.Дубасенюк, Н.Г. Сидорчук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2012. – С.180-188
5. Василенко К. Украинские танцы на клубной сцене: науч. пособ. / К.Василенко – М.: Профиздат, 1960. – 318 с.: илл., ноты.
6. Дем'янюк Н.Ю. Формування національної культури в педагогічній спадщині В.М.Верховинця [Текст]: монографія / Н.Ю.Дем'янюк. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2010. – 272 с., іл.
7. Дорогих Л.В. Аматорське мистецтво як історично-культурне явище (на матеріалах України другої половини XIX ст.): дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури» / Людмила Василівна Дорогих. – К., 1998. – 197 с.
8. Кутасова Т. Самодельный танцевальный коллектив / Т.Кутасова. – М.: Профиздат, 1954. – 111 с.
9. Кіровоградський обласний загальноосвітній навчально-виховний комплекс (гімназія – інтернат – школа мистецтв) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://portal.prolisok.org/>>. – Загол. з екрану – Мова укр.
10. Лыткина И. Хореографический коллектив художественной самодеятельности / И.Лыткина. – М.: Трудрезервиздат, 1957. – 156 с.: илл.
11. Самодеятельное художественное творчество в СССР: Т.1, кн.2: Очерки истории. 1930-1950 гг.: в 2т., 3 кн. / [ред.Л.П.Солнцева]. – СПб.: Дмитрий Буланин, 1999. – 552 с.

В статті досліджено розвиток змісту дитячого хореографічного аматорства в системі художественної самодіяльності в Україні в історико-педагогічному контексті. Визначено основні тенденції, форми організації, задачі, зміст загальної хореографічної підготовки дітей і підлітків в умовах дозвільної діяльності. Проаналізовано навчально-методичне забезпечення дитячого самодіяльного танцювального творчості (на основі теоретичних робіт і методических розробок відомих педагогів-хореографів, балетмейстерів, методистів хореографічного жанру).

Ключевые слова: дитяче хореографічне аматорство, хореографія, хореографічне художественне самодіяльність, дитяче танцювальне творчество, хореографічна підготовка, дитячі самодіяльні танцювальні колективи, система позашкільного освіти.

The article examines the development of the content of the children's choreographic amateur activity in the system of amateur performances development in Ukraine in the historical and pedagogical context. The basic stages of child choreographic performances formation in the context of educational and cultural processes in Ukraine in the XX century have been analyzed. The author has identified the key trends, forms of organization, tasks, a substantial component of the overall choreography training of children and adolescents in terms of leisure activities. The author has analyzed the training and methodological support of children's Amateur dance creativity (on the basis of theoretical and methodological developments known teachers and choreographers, choreographers, Methodist choreographic genre).

Key words: child's dancing amateur, amateur art, choreography, amateur choreography art, child's choreographic creativity, choreographic training, child's amateur dance groups, system of out-of-school education.